

Г. В. Співак

Жванець

ЖВАНЕЦЬ – село Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Центр сільської ради, якій підпорядк. с. Брага. Знаходиться на лівому березі Дністра, при злитті його з р. Жванчик, за 20 км від райцентру, за 24 км від залізнич. ст. Кам'янець-Подільський та за 4 км від м. Хотин Чернів. обл. Площа 2,995 км². Насел. 1529 осіб (2001), переважно українці. У писем. джерелах уперше згадується під 1431, коли польс. король Ягелло за військ. заслуги подарував його рицарю Свичку з Ленчика. Зручне геогр. положення побл. переправи через Дністер сприяло зростанню поселення та поступовому перетворенню на торг., а згодом – на стратег. центр Наддністрянщини. Від 1469 Ж. належав М. Бучацькому, від кін. 16 ст. – родині Калиновських. У 15 ст. тут споруджено замок (у 16–17 ст. неодноразово перебудовано; найбільших змін зазнав на поч. 17 ст., коли новий власник В. Калиновський здійснив модернізацію з добудовою валів та ескарп. стін по периметру двору, з улаштуванням мурованих казематів і наближенням форми башт до бастион. обрисів). Під час Хотин. війни 1621 Ж. пограбовано. 1646 на прохання С. Лянцкоронського (чоловіка сестри В. Калиновського) король Владислав надав Ж. Магдебур. право, затвердив ярмарки та торги. 11(21) жовтня 1653 замок взято в облогу військами Б. Хмельницького та крим. хана Іслама-Гірея III, внаслідок чого він зазнав знач. руйнації. Голод і дезертирство поставили польс. армію на межу катастрофи, однак хан 6(16) грудня уклав з королем Яном II Казимиром рятівний для поляків Кам'янец. договір. З-під м-ка Б. Хмельницький вірушив до Переяслава на зустріч з рос. боярином Бутурліном. 1672–99 – у межах кордонів Осман. Туреччини. 1673 та 1684 поляки на короткий час відбивали замок. На поч. 18 ст. Ж. утратив своє військ.-стратег. значення, Лянцкоронські пристосували замок під житло. Водночас тут оселилися значна кількість вірмен з Кам'янця та греків з Хотина. Турец.-татар. напад 1768 та захоплення 1769 Ж. барськими конфедератами спричинили нові руйнації. Після 2-го поділу Польщі 1793 Ж. відійшов до Росії. У 1800-х рр. у Ж. мешкало 1244 особи. 1869 відкрито парафіял. школу, 1902 – однокласне (від 1907 – двокласне) нар. училище. 1908 у них навч. 167 дітей. Наприкінці 19 ст. тут були церква, костел, синагога, 4 євр. молитовні; аптека;

низка водяних млинів, щотижня відбувалися базари. На поч. 20 ст. у Ж. з'явилося перше пром. підприємство – невеликий фенхел. завод. Під час 1-ї світової війни – у прифронт. зоні. У ході воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. Жит. зазнали сталін. репресій, потерпали від голодомору 1932–33 (кількість встановлених жертв – 60 осіб). У 1923–28 – райцентр. Від 7 липня 1941 до 25 березня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Нацисти вивезли на примусові роботи до Німеччини 149 юнаків і дівчат. На фронтах 2-ї світової війни та за період окупації загинуло бл. 1 тис. жванців. Протягом 20 ст. Жванец. замок був майже зруйнований (збереглася пн. частина укріплення з пн. баштою, а також руїнами надбрам. і пн.-сх. башт; pobl. розташ. рад. бункери, що напередодні 2-ї світової війни захищали кордони СРСР). У Ж. – заг.-осв. школа, дитсадок, муз. школа, Будинок культури, дільнична лікарня. Працюють с.-г. товариство «Кедр», відділ. агрофірми «Авіс». С.-г. землі обробляє ТОВ «Максфарм». Пам'ятка архітектури – Вірм. церква (зведена на поч. 16 ст. на базі заг. фортифікац. системи Ж., зокрема укріплень, що обмежували зі Сх. його мисову частину; після переселення вірмен перебудована на костел Непорочного зачаття Богоматері; у рад. час розташовувався фенхел. завод). Встановлено пам'ятні знаки на місці Жванец. битви 1653 (насипано також курган), жертвам голодомору 1932–33. На останці Щовб і прилеглий частині плато Лисої гори виявлено городище трипіл.-кукутен. спільності (див. [Жванець-Щовб](#)). Поселення трипіл. культури також досліджено в урочищі Малайдашка, давньорус. часів – pobl. гирла р. Жванчик. Серед видат. уродженців – письменники *П. Педа* та *С. Снігур*.

Рекомендована література

1. Павловский А. Мѣстѣчко Жванецъ Каменецкого уѣзда Подольской епархіи (Историческій очеркъ) // Подольскія епархіал. вѣдомости. 1869. № 4;
2. Край Кам'янецький. Кам'янець-Подільський, 2006;
3. Дяченко Л. О., Юркова Г. І. Легенди 7 фортець. Кам'янець-Подільський, 2008.

Бібліографічний опис:

Жванець / Г. В. Співак // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-18899>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).